

Enige broedvogels in Noord-Brabant

door

Sj. BRAAKSMA, W. H. Th. KNIPPENBERG en V. LANGENHOFF
(tevens R.I.V.O.N.-mededeling nr. 79)

De Duinpieper, *Anthus campestris* (L.).

De Duinpieper is een zeldzame vogel, die echter kennelijk toch op verschillende plaatsen in de provincie Noord-Brabant broedende kan worden aangetroffen, hetgeen dus iets is wat van verschillende andere Nederlandse provincies niet kan worden gezegd.

De oudste bekende gegevens over het voorkomen van de soort in Noord-Brabant dateren uit de vorige eeuw, toen KOLLER (1888) de Duinpieper vermeldde als broedvogel in deze provincie, echter zonder nadere plaatsaanduiding. Daar uit andere opgaven van KOLLER blijkt, dat deze de collectie VAN DIJCK (St. Michielsgestel 1850-1890) kende en deze collectie o.m. ook 2 Duinpiepers bevat, lijkt het waarschijnlijk, dat KOLLER zijn inlichtingen heeft ontvangen van de gebroeders VAN DIJCK. VAN OORDT en VERWEY (1925) vermeldden de soort als zeldzame broedvogel, o.a. bij Loon op Zand. HAVERSCHMIDT (1942) noemde de Duinpieper een zeldzame broedvogel op droge en kale, zanderige heidevelden en zandverstuivingen, die niet van grote oppervlakte behoeven te zijn, o.a. bij Loon op Zand in 1925, waar begin mei een zingend ♂ werd waargenomen. Verder werd voor Noord-Brabant nog vermeld, dat de soort in 1941 waarschijnlijk broedde bij Valkenswaard. HAVERSCHMIDT eindigde met de opmerking, dat ook van deze soort nader onderzoek hoogst gewenst blijft. Mede naar aanleiding van deze opmerking werden door ons nog de navolgende gegevens verzameld over het voorkomen van de Duinpiepers:

Breda: 1951, op 1 juli 1 ex. zingend bij het Cadettenkamp, waar vermoedelijk broedvogel. De soort werd hier later niet meer gezien, wellicht een gevolg van het drukke bezoek en de militaire oefeningen (P. B. JANSEN). — Den Hout: 1958, voorkomend op de Vraggelsche heide (C. VAN ALPHEN). — Goirle: 1956, broedvogel op de Rechte heide (A. B. J. WITTGEN). — Hilvarenbeek: 1956, broedvogel op de Hilvarenbeeksche heide (TEN KATE, 1957); 1956 en 1957, hier 2 à 3 broedparen, die waarschijnlijk reeds vorige jaren aanwezig waren (A. B. J. WITTGEN); 1957, hier 3 à 5 broedparen (B. HENSEN); 1957 en 1958, enkele ex. gezien, stellig geregelde broedvogel ter plaatse (P. B. JANSEN). — Nettersel: van 1951 t/m 1955 stellig broedvogel op een afgebrand perceel van de Netterselsche heide, waar in deze jaren steeds gedurende de broedtijd 2 à 3 paren aanwezig waren (B. VAN DOOREN); 1956, hier weer gedurende de gehele broedtijd Duinpiepers waargenomen (A. B. J. WITTGEN). — Middelbeers: 1956, 2 broedparen bij Beersche Broek (A. B. J. WITTGEN). — Bokstel-Oisterwijk: 1949, op 23 april 2 ex. gezien op de Campinasche heide; 1950, op 23 april 1 ex. gezien (P. B. JANSEN); 1957 en 1958, hoogstwaarschijnlijk afwezig (S. BRAAKSMA). — Oirschot: 1954, omstreeks half mei 1 paar op de Oirschotsche heide (J. Th. DE SCHMIDT). — Soerendonk: 1948, op 6 mei 1 ex. op de Grootte heide; 1949, hier evenals vorige jaren aanwezig (P. B. JANSEN); 1950, stellig broedvogel op deze heide (W. WESTMEIZE); 1952, hier op 10 juni 1 ex. zingend (S.B.). — Geldrop, Heeze, Someren, Mierlo: 1950, op 10 juni 1 ♂ met voedsel op de Strabrechtsche- en Lieropsche heide (K. VIVÉEN, M. BROEKMAN, H. OVERSTEEGEN en W. FRANSEN); 1955, op 30 april hier een zingend ♂ op het afgebrande gedeelte (B. VAN DOOREN);

1956, op 30 september 2 ex., waarvan 1 juveniel nabij het Beuven (TEN KATE, 1956); 1957, op 24 mei hier 1 ex. gezien nabij de bunker; 1958, hier op 29 mei weer 1 ex. gezien (S. BRAAKSMA); 1958, hier gedurende het broedseizoen op 2 plaatsen aanwezig (M. J. F. HOCHSTENBACH). — Schijndel: 1934, in mei 1 ex. verzameld op de Molenheide (collectie Beekvliet). — Helmond: 1953, op 17 juni 1 ♂ zingend (TEN KATE, 1953). — Zeeland: 1952, op 1 mei 1 ♂ zingend op heiderestant langs fietspad naar Slabroek (S. BRAAKSMA). — Bakel: 1954, op 1 juni 1 ex. zingend (TEN KATE, 1954). — De Rips: 1943, in juni 1 ex. op een open vlakte temidden van de bossen (G. SANDERS).

Voor zover thans bekend, zijn er dus tenminste 12 terreinen in de provincie Noord-Brabant waar de soort na 1950 gedurende de broedtijd werd waargenomen. Op sommige van deze plaatsen waren zelfs meer paren gelijktijdig aanwezig. Het lijkt waarschijnlijk, dat bij goede controle zal blijken, dat de soort op de meeste van deze plaatsen geregeld pleegt te broeden. Min of meer toevallige waarnemingen van Duinpiepers, die gedurende verschillende broedseizoenen op dezelfde plaats aanwezig bleken te zijn (de Hilvarenbeekse heide, de Neterselsche heide, De Groote heide en de Strabrechtsche- en Lieropsche heide), wijzen althans in deze richting. Daar bij een nauwkeurige inventarisatie van alle in aanmerking komende biotopen wellicht zal blijken, dat de soort nog op plaatsen voorkomt, die thans nog niet bekend zijn (VAN DOOREN deed o.a. waarschijnlijke waarnemingen in de Drunensche duinen en op de Budelsche heide), lijkt een schatting van in totaal gemiddeld tenminste 20 broedparen per jaar voor Noord-Brabant zeker aan de voorzichtige kant. Als geschikte biotopen mogen vooral stuifzandgebieden en zandige plaatsen op heidevelden worden genoemd. Terreinen dus, die gelukkig nog op vele plaatsen in deze provincie te vinden zijn. Wij menen op grond van het bovenstaande de mening van EIJKMAN c.s. (1948), dat de soort ofwel vroeger veelal over het hoofd is gezien, ofwel sterk is toegenomen, volledig te mogen onderschrijven. Nader onderzoek naar de verspreiding van deze interessante vogelsoort blijft echter zeer gewenst. Zulks te meer, daar voor zover bekend in Noord-Brabant nog geen enkel broedgeval met zekerheid kon worden aangetoond. Bij dit laatste dient echter te worden opgemerkt, dat de nesten van deze soort vrij lastig te vinden zijn. Waarnemingen van vogels, die gedurende één of meer broedseizoenen in een bepaalde omgeving aanwezig zijn, en daar onder meer zingend of met voer in de snavel zijn waargenomen, wijzen ons inziens wel zeer duidelijk op broeden.

Literatuur:

- EIJKMAN, C. e.a. (1941 en 1948): De Nederlandsche Vogels, Deel 1, p. 159 en Deel 3, p. 1053.
 HAVERSCHMIDT, F. (1942): Faunistisch Overzicht van de Nederlandsche Broedvogels, pp. 104—105.
 KATE, C. G. B. TEN (1943, 1954 en 1957): Ornithologie van Nederland. Limosa, resp. 26, p. 102, 27, p. 140 en 30, p. 88.
 KOLLER, H. (1888): Naamlijst van in Nederland in den vrijen natuurstaat waargenomen vogels. Bijdragen tot de Dierkunde. Feestnummer 50-jarig bestaan van Artis, p. 22.
 OORDT, G. J. VAN en VERWEY, J. (1925): Voorkomen en trek der in Nederland in het wild waargenomen vogelsoorten, pp. 274—275.

De Kleine Plevier (*Charadrius dubius curonicus* Gm.).

De Kleine Plevier is een vogel, die zich hoogstwaarschijnlijk pas gedurende enkele decennia in noemenswaardige aantallen in Nederland als broedvogel heeft gevestigd (vergelijk o.m. HAVERSCHMIDT 1942).

De berichten over het voorkomen van Kleine Plevieren in Noord-Brabant wijzen wellicht mede op de juistheid van bovengenoemde veronderstelling. Wij dienen hierbij overigens wel te bedenken, dat gegevens over het voorkomen van vogels in vorige eeuwen over het algemeen vaak uiterst moeilijk te achterhalen zijn. De oudste bekende gegevens over het voorkomen van Kleine Plevieren in Noord-Brabant dateren uit de vorige eeuw, toen KOLLER (1888) vermeldde, dat de soort herhaaldelijk broedende werd gevonden in de putten onder Cromvoirt. De bekende collectie VAN DIJCK (St. Michielsgestel 1850—1890) bevat 4 exemplaren en 3 eieren, waarschijnlijk van deze vindplaats afkomstig. Latere schrijvers zoals ALBARDA (1897), SNOUCKAERT van SCHAUBURG (1908) en VAN OORDT en VERWEY (1925) vermeldden voor Noord-Brabant allen het voornoemde gegeven van KOLLER. HAVERSCHMIDT (1942) vermeldde eveneens het bewuste broedgeval bij Cromvoirt en schreef verder over een zeer duidelijke toeneming van het aantal broedgevallen. Hij vestigde er tevens de aandacht op, dat de meeste vestigingen van zeer tijdelijke aard zijn, hetgeen ongetwijfeld nauw verband houdt met de voorkeur van de soort voor terreinen, die als regel spoedig van gesteldheid veranderen.

Kleine Plevieren vestigen zich n.l. zoals bekend is, graag op plaatsen, waar door grote werken, zoals wegeaanleg, graven van kanalen en andere afgravingen en het opsputten en bouwrijp maken van gronden, zand- en slikvlakten ontstaan, die als broedplaats kennelijk zeer geschikt zijn. HAVERSCHMIDT vermeldde voor Noord-Brabant als meer recente gegevens nog een waarschijnlijk broedgeval bij het Beuven onder Heeze in 1931, 15 à 20 broedparen bij de Groote Meer te Ossendrecht in 1935, waar op 23 en 29 juni nog 2 late legsels werden gevonden, en enkele broedparen aan de Maas tussen Velp en Ravenstein in 1939, waar op 28 mei 1 ei werd gevonden en 3 jongen werden geringd.

Sinds de publikatie van HAVERSCHMIDTS overzicht werden nog de volgende gegevens bekend over de verspreiding van de soort in Noord-Brabant:

Ossendrecht: 1952, volgens de boswachter weer enkele broedparen aanwezig bij de Groote Meer (S. BRAAKSMA), 1954, op 24 juni een nest met 3 eieren (VIJVERBERG 1954). — Gilze-Rijen: 1946 nest op kaalkaptein in temidden van de bossen (SLUITERS, 1952). — Hooge- en Lage Mierde: 1951, veelvuldig waargenomen in de broedtijd bij het Flaas (F. SEGERS). — Udenhout: 1947, 2 paren aanwezig bij de leemputten van de steenfabriek, waar op 1 juli een nest werd gevonden; 1948, hier weer 2 paren, die echter later t.g.v. drukke werkzaamheden werden verjaagd; 1949 3 ex. bij deze klei-putten, waarvan zeker 1 broedpaar (J. WITLOX); 1951, hier op 13 juni 1 paar gezien; 1952, op 15 mei 1 paar alarmerend (S.B.); 1956, broedgeval in een knollenveld nabij voornoemde leemputten; 1958, één legsel gevonden bij de leemputten, waar in totaal

6 paren aanwezig (A. B. WITTGEN). — *Drunen*: 1951, broedvogel bij een plasje in het stuifzand van de Loonsche- en Drunensche duinen (J. VAN EYK). — *Vught*: 1951, op 14 juni nest met 4 eitjes op eilandje in de IJzeren Man (V. LANGENHOFF en S.B.) = zeer kort bij de Cromvoirtse Putten, waar de soort reeds in de vorige eeuw broedde! — *Vlijmen*: 1951, 2 paar op opgespoten terrein aan de oever van het Meertje van Engelen, waar op 24 juni nest met 3 eitjes gevonden (S.B.); 1952, op 16 mei 2 paar aldaar (V.L.); 1956, op 1 augustus 1 ex. alarmerend op het inmiddels tot bouwland herschapen vroegere opspuitingsterrein, waar later een halfwas jong werd geringd (BRAAKSMA, 1957). — *'s-Hertogenbosch*: 1949, in mei en juni 1 paar sterk alarmerend op opgespoten terrein bij de Willem I-kazerne; dit terrein is later als militair oefenterrein in gebruik genomen; 1950, tenminste één broedpaar op opgespoten terrein tussen Pettelaarseweg en Zuid-Willemsvaart, hier althans steeds baltsende of alarmerende vogels waargenomen (S.B.); 1950, op 18 maart, 6 mei en 27 juli 1 ex. gezien op de opgespoten terreinen ten zuiden van de Pettelaarseweg, waar wellicht eveneens broedvogel (V.L.); 1951, op 26 april en 8 mei 1 paar gezien op een perceel bouwland in het Bossche Broek, ten zuiden van de Pettelaarseweg; op 8 mei tevens 1 paar aan de oever van de pas gezogen plas ten zuiden van de Pettelaarse weg, waar op 15 juni 1 ex. werd waargenomen (S.B.); 1951, op 6 mei 1 ex. bij voornoemde plas, waar op 17 en 19 juni 1 ex. baltsend; 1954, op 25 mei 2 ex. roepend bij de plas (V.L.). Alle opgespoten terreinen in dit gebied zijn inmiddels vrijwel geheel volgebouwd, de laatste jaren werd in deze omgeving slechts éénmaal een Kleine Plevier gezien, n.l. in 1958, toen op 13 mei 1 ex. vertoefde aan de oever van voornoemde plas, waarschijnlijk een doortrekker (S.B.). — *Alem*: 1941, op 24 april werd 1 ex. gezien op het opgespoten deel van de Piekewaard waar op 28 april 2 ex. aanwezig waren (J. v. HEININGEN); 1944, hier op 14 juli 1 paar met 3 donsjongen op de Piekewaard, waar volgens kennissen reeds meerdere jaren broedvogel (R. J. BENTHEM). — *Grave*: 1939, op 31 juli ± 10 vogels op opgespoten terrein nabij de Maasbrug (B. VAN DOOREN) = wellicht de vogels die door HAVERSCHMIDT als bij Ravenstein werden vermeld? De soort broedt hier reeds vele jaren niet meer (VAN BERKEL). — *Eindhoven*: 1947, 4 eitjes werden meegenomen van een zandige strook van de hei onder de rook van de stad (RUHWANDL, 1948). — *Heeze*: 1942, op 17 mei 1 ex. bij een ven (RUITER, 1942). — *Someren*: 1933, op 5 juni 1 ex. bij het Beuven, waar de soort in latere jaren alleen in de herfst werd gezien; 1935, op 10 en 20 juni 3 jongen gezien bij het Buntven, waar op 25 juni 4 jongen werden waargenomen (J. VAN ALPHEN).

Tenslotte dient nog te worden medegedeeld, dat in de geraadpleegde literatuur nog een 4 tal gegevens van oudere datum over het voorkomen van Kleine Plevieren in Noord-Brabant werden aangetroffen. die niet door HAVERSCHMIDT werden overgenomen:

Princenhage: 1910, op 30 mei 1 ex. geschoten (SNOUCKAERT, 1910). — *Leende*: 1931, op 19, 21 en 25 juli 3 ex. gezien (JANSEN, 1931). — *Ossendrecht*: 1938, in juni spelende paren, één paar met pas uitgekomen jongen en tevens 4 nesten met resp. 3 kleine jongen en 1, 3 en 4 eitjes. (SEGRS 1938); eind juni broedvogel langs de oever van het Grootte Meer (EYKMAN, 1938).

Voor zover bekend zijn er dus 9 gemeenten in Noord-Brabant, waar de soort na de oorlog heeft gebroed. Op sommige van de broedplaatsen waren zelfs meer paren gelijktijdig aanwezig. De Kleine Plevier blijkt, evenals elders in ons land, gebonden te zijn aan zeer speciale biotopen. Een der voornaamste eisen welke de soort blijkbaar aan haar broedgebied stelt, is de aanwezigheid van weinig begroeid terrein, bij voorkeur in de nabijheid van water (vergelijk SLUITERS, 1952). Nieuwe opspuitingsterreinen zijn kennelijk zeer aantrekkelijk, evenals bijv. nieuwe ontgrondingsterreinen, mits deze terreinen zwak groeiende oevers hebben.

De geschiktheid van dergelijke gebieden is echter, zoals reeds door HAVERSCHMIDT (1942) werd opgemerkt, vrijwel altijd slechts van korte duur, gezien het begroeid raken en het in gebruik nemen voor menselijke doeleinden. Als gevolg van de huidige grote uitbreidingen van de meeste bevolkingscentra zullen ongetwijfeld veel tijdelijk geschikte broedterreinen ontstaan. Hierbij dient echter te worden bedacht, dat het bouwrijp maken van dergelijke terreinen zich in een steeds sneller tempo voltrekt. De vogels krijgen zodoende vaak nauwelijks kans om deze voor hen zo geschikte broedgebieden in gebruik te nemen. Dit was bijv. duidelijk het geval bij recente opspuitingen ten oosten van 's Hertogenbosch. Het is derhalve verheugend, dat de Kleine Plevier soms blijkt geeft ook andere, meer permanent geschikte terreinen als broedgebied te willen accepteren, zoals bijv. de oevers van vennen of plassen en de hieraan grenzende percelen bouwland. Een schatting van het gemiddelde aantal broedparen per jaar is, op grond van het „nomaden karakter” van deze vogels niet verantwoord. Wij kunnen alleen constateren, dat de Kleine Plevier de laatste tijd vrijwel ieder jaar op verschillende plaatsen in de provincie Noord-Brabant broedende kan worden aangetroffen. Zo werden in 1951 in deze provincie gedurende de broedtijd tenminste 8 paren waargenomen. Dat het totale aantal broedparen in sommige jaren veel hoger is, blijkt wel duidelijk uit de mededeling, dat in 1935 op één plaats niet minder dan 15 à 20 paren aanwezig waren!

Literatuuroverzicht

- ALBARDA, H. (1897): Aves Neerlandicae. Naamlijst van Nederlandse Vogels, p. 76.
- BRAAKSMA, S. (1957): De vogelstand van het Meertje van Engelen in 1910 en thans. *De Levende Natuur* 60, p.p. 55—58.
- EIJKMAN, C. (1938): De grote moerasstern, *Chlidonias hybrida* (Pallas) in Nederland. *Limosa* 11, p. 82.
- HAVERSCHMIDT, F. (1942): Faunistisch Overzicht van de Nederlandsche Broedvogels, p.p. 44—45.
- JANSEN, P. B. (1931): De Kleine Plevier, *Charadrius dubius curonicus* Gm. bij Eindhoven. *Orgaan C.N.V.* 4, p. 69.
- KOLLER, H. (1888): Naamlijst van in Nederland in den vrijen natuurstaat waargenomen vogels. *Bijdragen tot de Dierkunde, Feestnummer 50 jarig bestaan van Artis*, p. 50.
- OORDT, G. J. VAN en VERWEY, J. (1925): Voorkomen en trek der in Nederland in het wild waargenomen vogelsoorten, p. 34.
- RUHWANDL (1948): Bijzondere vogelwaarnemingen rondom Eindhoven. *Natura* 45, p.p. 146—147.
- RUITER, H. (1942): Excursie in de omgeving van Heeze (N.Br.) op 17 mei 1942. *Limosa* 15, p. 123.
- SEGRS, F. (1938): De Kleine strandplevier (*Charadrius dubius curonicus* Gm.). *De Zwerver* 1938, p.p. 217—219.
- SLUITERS, J. E. (1952): De Kleine Plevier. *Natura* 49, p.p. 7—11.
- SNOUCKAERT VAN SCHAUURG, R. (1908): Avifauna Neerlandica, p. 96.
- (1910): Ornithologie van Nederland. *Jaarbericht C.N.V.* 1, p. 15.
- STRIJBOS, J. P. (1931): Een nieuwe broedplaats van de Kleine plevier, *Charadrius dubius curonicus* Gm. *Orgaan C.N.V.* 4, p.p. 75—78.
- VIJVERBERG, J. (1954): De kleine plevier op Schouwen. *De Wandelaar in Weer en Wind* 22, p.p. 123—124.

S. BRAAKSMA,
(Stafafdeling Natuurbescherming
van het Staatsbosbeheer).